

Original Research Article

Buddhism Propagation in a Multicultural Society Based on the Four Iddhipāda Principles in Sadao District, Songkhla Province

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยหลักอิทธิบาท 4

ในอำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา

Phra Promsan Apiwattano Pittayawiwatkul^{1*}, & Phrakhrubowonchaiwat Wanchai Methigo²

พระพรหมสร อภิวัตโน พิทยาวิวัฒน์กุล^{1*}, & พระครูบวรชัยวัฒน์ วันชัย เมธิโก²

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Phra Promsan Apiwattano Pittayawiwatkul*

พระพรหมสร อภิวัตโน พิทยาวิวัฒน์กุล
Mahamakut Buddhist University
Srithammakarat Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรม
โศกราช

Email:
phrasamupromsan.pit@student.mbu.ac.th

2. Phrakhrubowonchaiwat Wanchai Methigo

พระครูบวรชัยวัฒน์ วันชัย เมธิโก
Mahamakut Buddhist University
Srithammakarat Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรม
โศกราช

Email: wanchaimateego@gmail.com

คำสำคัญ :

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พหุวัฒนธรรม,
อิทธิบาท 4

Keywords:

Buddhist Propagation, Multicultural
Society, Iddhipada 4

Article history:

Received: 17/05/2026

Revised: 25/06/2026

Accepted: 20/07/2026

Available online: 04/08/2026

How to Cite:

Pittayawiwatkul, P. & Methigo, P. (2026).
Buddhism Propagation in a Multicultural
Society Based on the Four Iddhipāda
Principles in Sadao District, Songkhla
Province. *Journal Dhamma for Life*, 32(4),
343-357.

ABSTRACT

This research aims to: 1) Study the concepts and theories of Buddhist propagation in a multicultural society; 2) Examine the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada IV) in Theravada Buddhism; and 3) Analyze the application of Iddhipada IV in Buddhist propagation within the multicultural context of Sadao District, Songkhla Province. This study employs a qualitative research methodology, utilizing documentary analysis and field research to gather in-depth data.

The findings reveal that Buddhist propagation in a multicultural society necessitates an attitude of mutual acceptance and the creation of common ground for peaceful coexistence. Iddhipada 4 serves as a vital ethical driver: Chanda (Aspiration) represents the love and faith in propagation work focused on peace; Viriya (Effort) is the perseverance in adapting to and learning complex social contexts; Citta (Thoughtfulness) involves attentiveness and understanding the diverse lifestyles of local residents; and Vimamsa (Investigation) is the use of wisdom to reflect on and evaluate situations to find appropriate practical guidelines that do not conflict with the beliefs of other religions. The analysis of Iddhipada 4 in Sadao District a border area characterized by diverse Thai, Chinese, and Malay ethnicities, as well as the coexistence of Buddhists and Muslims shows that the local Buddhist community applies these principles through social activities and public welfare. These efforts prioritize "humanitarianism" over "doctrinal differences." By employing Chanda to foster friendships and Viriya to

communicate effectively within a multicultural framework, Buddhist propagation in Sadao District transcends mere proselytization. Instead, it emphasizes the dissemination of "virtue" to promote sustainable, peaceful coexistence and mutual support in a diverse society.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม 2) ศึกษาหลักอริยบท 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) วิเคราะห์การใช้หลักอริยบท 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการศึกษาเอกสารและการลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึก

ผลการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยทัศนคติแห่งการยอมรับความแตกต่างและการสร้างพื้นที่กลางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมี หลักอริยบท 4 เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญทางจริยธรรม ประกอบด้วย ฉันทะ คือความรักและศรัทธาในงานเผยแผ่ที่มุ่งเน้นสันติภาพ วิริยะ คือความพากเพียรในการปรับตัวและเรียนรู้บริบททางสังคมที่ซับซ้อน จิตตะ คือความเอาใจใส่และเข้าใจในวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย และ วิมังสา คือการใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินสถานการณ์เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมโดยไม่ขัดต่อหลักความเชื่อของศาสนาอื่น จากการวิเคราะห์การใช้หลักอริยบท 4 ในพื้นที่อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติไทย จีน และมลายู รวมถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างพุทธศาสนิกชนและมุสลิม พบว่าพุทธบริษัทในพื้นที่ได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวผ่านกิจกรรมทางสังคมและงานสงเคราะห์ที่เน้น "มนุษยธรรม" นำหน้า "หลักความเชื่อ" การมีฉันทะในการสร้างมิตรภาพและความเพียรในการสื่อสารทำความเข้าใจภายใต้บริบทพหุวัฒนธรรม ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอสะเดาไม่ใช่เพียงการขยายจำนวนพุทธบริษัท แต่เป็นการเผยแผ่ "คุณธรรม" เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเกื้อกูลกันในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างยั่งยืน

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งขับเคลื่อนด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล โลกาภิวัตน์ และระบบเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันสูง ได้ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านพฤติกรรม การสื่อสาร การเรียนรู้ และการสร้างความสัมพันธ์ในสังคม แม้ว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างกว้างขวาง แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับก่อให้เกิดปัญหา ความเครียด ความโดดเดี่ยว การลดลงของปฏิสัมพันธ์เชิงคุณค่า และการเสื่อมถอยของหลักจริยธรรมในสังคม (พุทธทาสภิกขุ, 2533) สถานการณ์ดังกล่าวทำให้บทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางจิตวิญญาณ และแหล่งหล่อหลอมคุณธรรมมีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างความสมดุลระหว่างความเจริญทางวัตถุกับการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2544) ตลอดประวัติศาสตร์กว่า 2,600 ปี การเผยแผ่

พระพุทธศาสนาได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย ตั้งแต่การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ การจารึกพระธรรมวินัย การจัดพิมพ์พระไตรปิฎก จนถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539) ปัจจุบัน การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ แพลตฟอร์มวิดีโอ และสื่อดิจิทัลรูปแบบต่าง ๆ ช่วยให้การเข้าถึงพระธรรมคำสอนมีความสะดวกและไร้ข้อจำกัดด้านพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลยังเผชิญความท้าทายหลายประการ ทั้งด้านความน่าเชื่อถือของข้อมูล การแข่งขันกับสื่อบันเทิง ความแตกต่างระหว่างช่วงวัยของผู้รับสาร และการรักษาหลักพระธรรมวินัยให้เหมาะสมกับบริบทของการสื่อสารสมัยใหม่ (พระเมธีวชิราภิจิต, 2566) นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีแล้ว สังคมไทยยังมีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และวิถีชีวิตเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้คนต่างศาสนายู่ร่วมกันภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ซับซ้อน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทดังกล่าวจึงมิได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดหลักธรรมเท่านั้น หากแต่ต้องอาศัยความเข้าใจต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการเคารพในความหลากหลายของผู้รับสาร (พระเมธาวิญญูรส, 2562) หลักธรรมที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางแห่งความสำเร็จในการดำเนินกิจการทุกประเภท ได้แก่ อิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา อันเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกว่าเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการปฏิบัติและการดำเนินงาน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่านอธิบายว่า อิทธิบาท 4 เป็นกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะภายในที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ ความเพียร ความรับผิดชอบ และการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งการบริหารองค์กร การพัฒนาภาวะผู้นำ และการปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

งานวิจัยที่ผ่านมาได้ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล การปรับตัวของพระสงฆ์ การสื่อสารระหว่างศาสนา และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการเผยแผ่ในหลายบริบท (Jareonsak, 2022; โภคา, 2024) แต่จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ยังมีทางวิชาการ ที่สำคัญอย่างน้อยสามประการ ได้แก่ (1) งานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาพรวมโดยยังขาดการอธิบายบทบาทของหลักอิทธิบาท 4 ในฐานะกลไกเชิงพฤติกรรมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการเผยแผ่ (2) ยังมีงานวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในพื้นที่พหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในจำนวนจำกัด และ (3) ยังขาดองค์ความรู้ที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับบริบทการสื่อสารยุคดิจิทัลและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับการศึกษาประเด็นดังกล่าว เนื่องจากเป็นเมืองชายแดนที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม มีการเคลื่อนย้ายประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยทั้งความเข้าใจในบริบททางสังคมและการประยุกต์ใช้หลักธรรมควบคู่กับทักษะการสื่อสารร่วมสมัย การศึกษารังนี้จึงมุ่งวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมและ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัล อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่บุคคลและสังคม โดยมุ่งให้เกิดความเข้าใจ ความศรัทธา และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ การเผยแผ่ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจในความแตกต่างทางศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของประชาชน เพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน (พระเมธาวิญญู, 2562) พระพุทธศาสนาเถรวาทให้ความสำคัญกับหลักการเผยแผ่ที่สอดคล้องกับบริบทของผู้ฟัง โดยพระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก "อนุปุปพิกา" และ "อุบายโกศล" ในการสั่งสอนที่เหมาะสมกับภูมิธรรมและสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2544) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน ซึ่งเน้นการเคารพความแตกต่าง การสร้างความไว้วางใจ และการสื่อสารอย่างมีเมตตา (Dalai Lama, 2022) ในพื้นที่อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมิได้มุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดหลักธรรม หากยังรวมถึงการสร้าง ความเข้าใจอันดี การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างศาสนา (Jareonsak, 2022) นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีดิจิทัลส่งผลให้รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปรับเปลี่ยนจากการสื่อสารแบบดั้งเดิมไปสู่การใช้สื่อออนไลน์และเครือข่ายสังคม ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม (โสภา, 2024); สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2566)

แนวคิดเกี่ยวกับหลักอริยบท 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

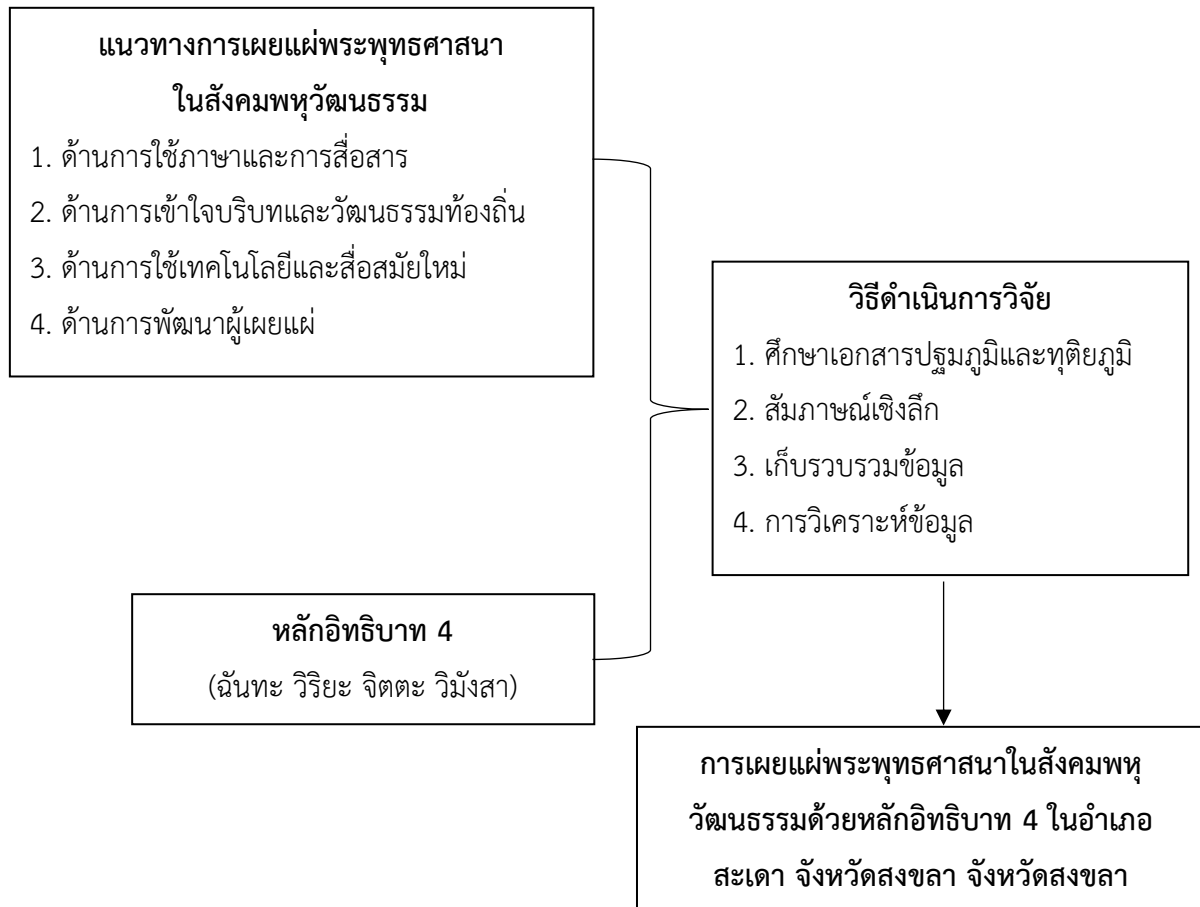
หลักอริยบท 4 เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่าเป็นพื้นฐานแห่งความสำเร็จของการปฏิบัติงานทุกประเภท ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) ฉันทะ ความพอใจหรือแรงจูงใจในการกระทำ (2) วิริยะ ความเพียรพยายาม (3) จิตตะ ความเอาใจใส่และความตั้งมั่น และ (4) วิมังสา การใคร่ครวญ วิเคราะห์ และปรับปรุงการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539) อธิบายว่า อริยบท 4 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเชื่อมโยงแรงจูงใจภายใน ความเพียร ความรับผิดชอบ และการประเมินผลเข้าด้วยกัน ส่วนพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2520) อธิบายว่า ความสำเร็จของการปฏิบัติงานทุกด้านมิได้เกิดจากความสามารถเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการมีฉันทะเป็นแรงผลักดันและการลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง อริยบท 4 สามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพผู้นำทางศาสนาและการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ขณะที่พระธรรม

โกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2563) อธิบายว่า การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยแรงจูงใจภายในและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 งานวิจัยร่วมสมัยยังสนับสนุนว่า อิทธิบาท 4 มีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำ การสื่อสารทางพระพุทธศาสนา ความเพียรในการปฏิบัติงาน และประสิทธิผลของการเผยแผ่ในบริบทสมัยใหม่ (Piyobhaso et al., 2023; ประเสริฐ และ ภูมิชัย, 2023; โภคา, 2024)

การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

จากการทบทวนเอกสารพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยทั้งองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ทักษะการสื่อสาร และความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถอธิบายผ่านกรอบอิทธิบาท 4 ได้อย่างเป็นระบบ ฉันทะ เป็นแรงจูงใจให้พระสงฆ์และพระธรรมทูตมีความตั้งใจในการเผยแผ่โดยมุ่งประโยชน์ต่อประชาชนทุกศาสนาอย่างเท่าเทียม วิริยะ เป็นความเพียรในการพัฒนาความรู้วิธีการ และรูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับบริบท จิตตะ หมายถึงการเอาใจใส่ต่อความต้องการของประชาชน การสร้างสัมพันธภาพ และการสื่อสารอย่างเคารพความแตกต่าง ส่วนวิมังสา เป็นการประเมินผลและพัฒนาวิธีการเผยแผ่อย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2554) ชี้ว่าการใช้การพิจารณาอย่างรอบคอบและอุปายโกศลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา ขณะที่ (Jareonsak, 2022) และ Tepsing et al. (2025) พบว่า ความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการยอมรับการเผยแผ่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาหลักอริยาบท 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์การใช้หลักอริยาบท 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอสะเตาจังหวัดสงขลา

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคม พหุวัฒนธรรม ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. การศึกษาทบทวนเอกสาร ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักอริยบท 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสังคมพหุวัฒนธรรม ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์ และแหล่งข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1) ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หรือ เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลมาเทียบเคียงกับหลักธรรมที่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา 2) ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ ตีความ และเรียบเรียงโดยนักวิชาการ หรือผู้ศึกษาอื่น ๆ มาก่อน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาประกอบการศึกษาวิจัยได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารบทความทางวิชาการ บทความวิจัย และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบในการวิเคราะห์ และประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ คัดเลือกโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย รวมทั้งสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าได้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มพระสงฆ์ภิกษุ (2) กลุ่มพระภิกษุสามเณร (3) กลุ่มพระธรรมทูต และ (4) กลุ่มประชาชนในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา รวมจำนวนทั้งสิ้น 20 รูป/คน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกกลุ่มต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนด คือ มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยตรง มีประสบการณ์หรือปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ศึกษา และมีความสนใจในการให้ข้อมูล ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีจำนวนทั้งสิ้น 20 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับหลักอริยบท 4 ในการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 สามารถนำมาปรับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

คำถามในการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจากการศึกษาจากตำราและทฤษฎีต่าง ๆ เป็นคำถามที่มีความครอบคลุมตามขอบเขตของการวิจัยและนำแบบสัมภาษณ์ การประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ไปตรวจสอบคุณภาพของ

เครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (CVI : Content Validity Index) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญจะพิจารณาแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยที่ค่า CVI ตั้งแต่ 0.8 และมากกว่าหรือเท่ากับ 0.00–1.00 ทุกข้อ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญจะพิจารณาแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ / นิยามศัพท์หรือไม่ โดยพิจารณาตามประเมินความสอดคล้องจะมี 4 ระดับ เพื่อนำผลการประเมินมาคำนวณหาค่า CVI ของเครื่องมือวิจัย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบข้อมูล แยกประเภทข้อมูลตามวัตถุประสงค์ โดยเรียงลำดับเป็นประเด็นสำคัญประกอบการพรรณนาวิเคราะห์ และสรุปออกมาเป็นเรียงความในด้านต่าง ๆ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมให้ความสำคัญกับการสื่อสารหลักธรรมบนพื้นฐานของความเคารพในความแตกต่างทางศาสนา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ โดยมุ่งสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มากกว่าการมุ่งเปลี่ยนแปลงความเชื่อของบุคคล การเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยการปรับรูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ควบคู่กับการสร้างความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมด้านสาธารณประโยชน์และการพัฒนาชุมชน ในบริบทของอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนา ทั้งชาวไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยเชื้อสายมลายู การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประสบผลสำเร็จมีลักษณะเป็นการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับวิถีชีวิตของประชาชน โดยเน้นการสร้างสันติสุข การอยู่ร่วมกัน และการเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาหลักอิทธิบาท 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการศึกษาพบว่า หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมที่ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความสำเร็จของการปฏิบัติงาน โดยแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทแตกต่างกัน แต่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ได้แก่ ฉันทะ เป็นแรงจูงใจภายในที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจและความเต็มใจในการปฏิบัติหน้าที่ วิริยะ เป็นความเพียรพยายามและความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง แม้ต้องเผชิญข้อจำกัดหรืออุปสรรค จิตตะ เป็นการเอาใจใส่และมีสมาธิต่อภารกิจ ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพ วิมังสา เป็นการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ ประเมินผล และปรับปรุงวิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสถานการณ์ องค์ประกอบทั้งสี่ประการมีความสัมพันธ์เชิงบูรณาการ และสามารถประยุกต์ใช้เป็น

กรอบแนวคิดในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย

ผลการวิเคราะห์การใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอ สะเตา จังหวัดสงขลา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วยพระสังฆาธิการ พระวิทยากร พระธรรมทูต และประชาชนในพื้นที่ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถดำเนินไปได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการวิเคราะห์รายองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 มีดังนี้ 1) ฉันทะ ผู้เผยแผ่มีแรงจูงใจภายในและศรัทธาในการปฏิบัติหน้าที่ โดยมุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนต่างศาสนาและต่างวัฒนธรรม ยอมรับความแตกต่าง และดำเนินงานบนพื้นฐานของความเมตตาและการไม่เลือกปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจจากประชาชนในพื้นที่ 2) วิริยะ ผู้เผยแผ่แสดงความเพียรในการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน ศึกษาภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งปรับรูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลผ่านแพลตฟอร์ม เช่น Facebook, YouTube และ TikTok เพื่อเพิ่มช่องทางการเข้าถึงประชาชนทุกช่วงวัย 3) จิตตะ ผู้เผยแผ่มีความตั้งใจและความรับผิดชอบต่อบทบาทของตน โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนผ่านกิจกรรมด้านสาธารณสงเคราะห์ การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนาและชุมชนในพื้นที่ แม้จะมีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม 4) วิมังสา ผู้เผยแผ่ใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ก่อนกำหนดแนวทางการเผยแผ่ โดยคำนึงถึงบริบททางศาสนา วัฒนธรรม และความอ่อนไหวของพื้นที่ชายแดน การเลือกใช้วิธีการสื่อสารและกิจกรรมจึงมีความเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ผลการวิจัยยังพบว่า การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ทำให้รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอสะเตามีลักษณะเป็นการเผยแผ่เชิงสร้างสรรค์ที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างคุณธรรม และการเสริมสร้างสันติสุขของชุมชน มากกว่าการถ่ายทอดหลักธรรมในเชิงเนื้อหาเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ การเผยแผ่ผ่านกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การสื่อสารที่คำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัลมีส่วนสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงบทบาทในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมมิได้หมายถึงเพียงการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนเพื่อให้บุคคลเกิดความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงกระบวนการสื่อสารคุณค่าทางศีลธรรม การสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มคน และการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความแตกต่างด้านศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการปรับวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร โดยพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักการสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล ทั้งด้านพื้นฐานความรู้ ความเชื่อ และบริบททางสังคม ดังปรากฏในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงการเผยแผ่ธรรมะด้วยความเหมาะสมแก่บุคคลและกาลเทศะ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539) ในบริบทสังคมปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนจากรูปแบบการสื่อสารแบบดั้งเดิมไปสู่รูปแบบที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะในพื้นที่พหุวัฒนธรรม เช่น อำเภอสะเตกา จังหวัดสงขลา ซึ่งมีความหลากหลายของประชากรทั้งด้านศาสนาและวัฒนธรรม ผู้เผยแผ่จึงต้องมีความเข้าใจบริบทของพื้นที่ และสามารถประยุกต์หลักธรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ (พระเมธาวิญญู, 2562) ที่เสนอว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่พหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนมากกว่าการมุ่งเน้นการแข่งขันทางศาสนา โดยใช้หลักเมตตา ความเคารพ และการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์เป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ (พระเมธีวชิราภรณ์, 2566) ยังชี้ให้เห็นว่า ในยุคดิจิทัล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยีและช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถเข้าถึงประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น แนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมจึงควรอยู่บนพื้นฐานของการสร้างพื้นที่ร่วมทางสังคมโดยมุ่งเน้นคุณค่าที่มนุษย์ทุกกลุ่มสามารถยอมรับร่วมกัน เช่น ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อ และการเคารพซึ่งกันและกัน

หลักอิทธิบาท 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการศึกษาพบว่า หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม โดยหลักธรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงแนวทางสำหรับการพัฒนาความสำเร็จของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักการบริหารจัดการงานที่สามารถประยุกต์ใช้กับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมร่วมสมัย ฉันทะ หมายถึง ความรัก ความพอใจ และความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ เป็นแรงจูงใจภายในที่ทำให้ผู้เผยแผ่มีความศรัทธาต่อภารกิจและพร้อมทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคม วิริยะ หมายถึง ความเพียร ความอดทน และความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

เพราะผู้เผยแพร่อาจต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านภาษา ความเข้าใจ และรูปแบบการดำเนินชีวิตของประชาชน จิตตะ หมายถึง ความเอาใจใส่ ความรับผิดชอบ และความตั้งใจต่อสิ่งที่ปฏิบัติ หลักธรรมข้อนี้ช่วยให้ผู้เผยแพร่สามารถเข้าถึงประชาชนด้วยความเข้าใจและเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ วิมังสา หมายถึง การพิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์ และประเมินผลการดำเนินงาน เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้เผยแพร่สามารถปรับปรุงวิธีการสื่อสารและพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ (ประเสริฐ และ ภูมิชัย, 2023) ที่พบว่า ศรัทธาภายในและแรงจูงใจทางคุณธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับ (โกคา, 2024) ซึ่งเสนอว่าการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการทำงานชุมชนช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน กล่าวได้ว่า หลักกัทธิบาท 4 เป็นทั้งหลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเองและเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการบริหารงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม

การประยุกต์ใช้หลักกัทธิบาท 4 ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักกัทธิบาท 4 สามารถช่วยพัฒนากระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่พหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะในอำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม ประการแรก ด้าน ฉันทะ พบว่า ผู้เผยแพร่ที่มีความรักและศรัทธาต่อภารกิจสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อประชาชน ทำให้การเผยแพร่ไม่ได้อยู่ในลักษณะของการถ่ายทอดคำสอนเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ประการที่สอง ด้าน วิริยะ พบว่า การทำงานในพื้นที่พหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยความอดทนและความต่อเนื่อง เนื่องจากความแตกต่างด้านภาษา ความเชื่อ และวิถีชีวิตอาจเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารธรรมะ ประการที่สาม ด้าน จิตตะ พบว่า การเผยแพร่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเอาใจใส่และความเมตตาช่วยส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้สนับสนุนการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ (โกคา, 2024) ที่เห็นว่าการเผยแพร่พระพุทธศาสนายุคใหม่ควรเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชน ประการที่สี่ ด้าน วิมังสา พบว่า ผู้เผยแพร่จำเป็นต้องใช้การวิเคราะห์และประเมินผลเพื่อปรับรูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยเฉพาะการใช้สื่อดิจิทัล เช่น Facebook, TikTok และ Podcast เพื่อเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ สอดคล้องกับ (Nipko, 2023) ที่พบว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องปรับตัวด้านรูปแบบการเผยแพร่ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสื่อสารทางพระพุทธศาสนาควรใช้วิธีการที่เหมาะสมกับบริบทของผู้รับสาร นอกจากนี้ Tepsing et al. (2025) ยังชี้ให้เห็นว่า การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ซึ่งสะท้อนว่าการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ดังกล่าวควรดำเนินไปบนฐานของความเข้าใจและการเคารพความหลากหลาย

โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ไม่ควรวัดจากจำนวนผู้เข้ามายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่ควรพิจารณาจากศักยภาพของพระพุทธศาสนาในการสร้างความเข้าใจร่วม (Mutual Understanding) ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์เชิงสันติระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม หลักอริยาบท 4 จึงทำหน้าที่เป็นทั้ง “หลักธรรมเพื่อพัฒนาผู้เผยแผ่” และ “กรอบแนวทางเชิงยุทธศาสตร์สำหรับการเผยแผ่ในสังคมพหุวัฒนธรรม” โดยช่วยส่งเสริมให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และสามารถทำหน้าที่เป็นพลังทางสังคมในการส่งเสริมสันติสุขและการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยหลักอริยาบท 4 ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา” นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดหลักคำสอน แต่ควรเป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วม ความสัมพันธ์ทางสังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีหลักอริยาบท 4 เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน ประกอบด้วย

ฉันทะ (Chanda) การสร้างเจตนารมณ์และแรงจูงใจของผู้เผยแผ่ให้มุ่งเน้นการส่งเสริมสันติสุขและความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม

วิริยะ (Viriya) การพัฒนาความมุ่งมั่น อดทน และความสามารถในการปรับตัวต่อความแตกต่างด้านศาสนา ภาษา และวิถีชีวิตของชุมชน

จิตตะ (Citta) การเผยแผ่บนฐานมนุษยธรรม โดยใช้ความเอาใจใส่ การสงเคราะห์ และกิจกรรมเพื่อสังคมเป็นเครื่องมือสร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชน

วิมังสา (Vimamsa) การใช้ปัญญาวิเคราะห์บริบทและประยุกต์ใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับยุคสมัย

จากองค์ประกอบดังกล่าว ผู้วิจัยสังเคราะห์เป็น “โมเดลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยหลักอริยาบท 4” ซึ่งเสนอว่า ความสำเร็จของการเผยแผ่ไม่ได้วัดจากจำนวนผู้เปลี่ยนมานับถือศาสนา แต่พิจารณาจากความสามารถในการสร้าง ความเข้าใจร่วม (Mutual Understanding) ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์เชิงสันติระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม ทั้งนี้ หลักอริยาบท 4 จึงเป็นทั้งหลักพัฒนาผู้เผยแผ่และกรอบยุทธศาสตร์สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม

สรุป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยหลักอริยบท 4 ในอำเภอ สะเดา จังหวัดสงขลา” สะท้อนให้เห็นว่า หลักอริยบท 4 เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สามารถดำรงอยู่และปรับตัวได้อย่างเหมาะสมในบริบทสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต โดยผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ ประการแรก หลักอริยบท 4 เป็นกลไกพื้นฐานในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมต่อการทำงานในสังคมพหุวัฒนธรรม โดย ฉันทะ ส่งเสริมให้เกิดความรัก ความศรัทธา และความปรารถนาดีต่อการเผยแผ่ธรรมะ วิริยะ สนับสนุนความเพียร ความอดทน และความต่อเนื่องในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จิตตะ ช่วยพัฒนาความเข้าใจเชิงลึกต่อบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประชาชน และ วิมังสา ทำหน้าที่เป็นกระบวนการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ วางแผน และปรับปรุงแบบการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มศาสนาและวัฒนธรรม ประการที่สอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีลักษณะเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าการถ่ายทอดหลักธรรมเพียงมิติเดียว โดยเน้นการปฏิบัติผ่านเมตตาธรรม การสงเคราะห์ชุมชน และการดำรงบทบาทของผู้เผยแผ่ในฐานะ “กัลยาณมิตร” ที่พร้อมรับฟัง เข้าใจ และเคารพความแตกต่างของผู้คน ส่งผลให้พระพุทธศาสนามีบทบาทในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม และเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความสมานฉันท์ภายในชุมชน ประการที่สาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับเทคโนโลยีสารสนเทศและรูปแบบการสื่อสารสมัยใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัลอย่างเหมาะสม โดยมีหลักวิมังสาเป็นแนวทางกำกับ ช่วยให้ผู้เผยแผ่สามารถเลือกวิธีการและช่องทางการสื่อสารที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะเยาวชนและประชาชนรุ่นใหม่ ทำให้การเผยแผ่ธรรมะสามารถเข้าถึงผู้คนได้กว้างขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ซึ่งมีประโยชน์เชิงวิชาการในการพัฒนารอบแนวคิดด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและวัฒนธรรม และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่มีความหลากหลาย นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาและองค์กรชุมชนในการออกแบบรูปแบบการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การส่งเสริมการศึกษาพหุวัฒนธรรม คณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหลักสูตรอบรมพระธรรมทูตและพระวิทยากรให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอื่นและบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่าง เพื่อให้การเผย

แผ่เป็นไปอย่างสมเกียรติและสร้างสรรค์ การสนับสนุนสื่อดิจิทัลเพื่อธรรมะ ควรมีนโยบายสนับสนุนการสร้าง "ศูนย์การเรียนรู้ดิจิทัล" ในระดับอำเภอ เพื่อเป็นพื้นที่ผลิตสื่อธรรมะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนชายแดน โดยมุ่งเน้นเนื้อหาที่สร้างความรักความสามัคคี

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การใช้โมเดล "ธรรมสงเคราะห์เชิงรุก" ผู้เผยแพร่ควรใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการสร้างโครงการช่วยเหลือสังคมที่ไม่มีพรมแดนศาสนา เช่น การลงพื้นที่ดูแลผู้สูงอายุหรือผู้ยากไร้ร่วมกับผู้นำศาสนาอื่น เพื่อสร้างความไว้วางใจ (Trust) ในระดับรากหญ้า การพัฒนาทักษะการสื่อสารสมัยใหม่ พระสงฆ์และพุทธบริษัทควรได้รับการพัฒนาทักษะการใช้สื่อ social media (เช่น TikTok, Podcast) ในการถ่ายทอดธรรมะสั้น ๆ ที่เข้าใจง่ายและใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยเน้นความถี่และความต่อเนื่อง (วิริยะ) ในการนำเสนอ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประเมินผลกระทบ (Impact Assessment) ของการใช้สื่อออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางจริยธรรมของเยาวชนในสังคมพหุวัฒนธรรม ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเผยแพร่ศาสนาของศาสนาอื่นในพื้นที่ เพื่อหาแนวทาง "การอยู่ร่วมกันโดยใช้จุดร่วมและ สงวนจุดต่าง" ในเชิงบูรณาการต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ประเสริฐ และ ภูมิชัย. (2023). ศรัทธาภายในและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน. *Mahamakut Graduate Review*, 5(2), 99–118.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2520). *หลักแห่งความสำเร็จในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2563). *ธรรมะกับความยั่งยืนของสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2544). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *แนวคิดการพัฒนาในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). *ธรรมะกับชีวิต*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระเมธาวิญญู. (2562). การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่พหุวัฒนธรรม. *วารสารพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา*, 14(1), 65–79.

- พระเมธีวชิราภิต (คมวัฒน์ วชิรปญโญ). (2566). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2533). *คู่มือมนุษย์*. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- พระทศพล นิปปโก. (2023). การวิเคราะห์การปรับตัวของพระภิกษุสงฆ์ต่อการแพร่กระจายในช่วง COVID-19 วารสารพุทธศาสนาศึกษา, 31(2), 45–60.
- โกคา. (2024). การประยุกต์ใช้คุณธรรมทางพุทธศาสนาในการเผยแพร่ในชุมชน วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 21(2), 88–106.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 10 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). *รายงานสถิติพระธรรมทูตและกิจกรรมเผยแผ่*. <https://www.onab.go.th>
- Dalai Lama. (2022). *The power of compassion in multi-faith societies*. London: Wisdom Press.
- Jareonsak, P. (2022). Interfaith communication and Buddhist missionary adaptation in Southern Thailand. *Mahamakut Journal of Buddhist Studies*, 30(2), 115–132.
- Nipko, N. (2023). An analysis of Buddhist monks' adaptation to propagation during COVID-19. *Journal of Buddhist Studies*, 31(2), 45–60.
- Piyobhaso, P. (2023). Mindful leadership and propagation in modern Buddhism. *Mahachula Academic Journal*, 9(2), 55–73.
- Piyobhaso, P., Chantarangkul, S., & Ratchaphol, N. (2023). Buddhist motivation and persistence among Thai missionary monks. *Journal of Religious Studies*, 10(1), 56–78.
- Tepsing, W., Toh, K. A., & Anusonadisai, P. (2025). Predicting cultural acceptance among students in Thailand's three southern border provinces. *Societies*, 15(4), Article 76. <https://doi.org/10.3390/soc15040076>